

Dogfennau Ategol – Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Lleoliad:	I gael rhagor o wybodaeth cysylltwch a:
Ystafell Bwyllgora 2 – y Senedd	Steve George
Dyddiad: Dydd Mercher, 10 Mai 2017	Committee Clerk
Amser: 09.00	0300 200 6565
	SeneddDGCh@cynulliad.cymru

Noder bod y dogfennau a ganlyn yn ychwanegol i'r dogfennau a gyhoeddwyd yn y prif becyn Agenda ac Adroddiadau ar gyfer y cyfarfod hwn

– Ymatebion i'r Ymgynghoriad: Cynulliad

Cenedlaethol Cymru – Y Cynllun Ieithoedd Swyddogol drafft

8 Ymatebion i'r Ymgynghoriad: Cynulliad Cenedlaethol Cymru – Y Cynllun Ieithoedd Swyddogol drafft

(Tudalennau 1 – 31)

Dogfennau atodol:

Clawr

Cynnwys

AWOLS01 Mentrau Iaith

AWOLS01 Mentrau Iaith (Mewnol yn Unig)

AWOLS02 Cymdeithas yr Iaith

AWOLS02 Cymdeithas yr Iaith (Mewnol yn Unig)

AWOLS03 Undebau Cynulliad Cenedlaethol Cymru

AWOLS04 Welsh Language Commissioner

AWOLS04 Welsh Language Commissioner (Mewnol yn Unig)

AWOLS05 Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru

AWOLS05 Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru (Mewnol yn Unig)

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a
Chyfathrebu

**Cynulliad Cenedlaethol
Cymru - Y Cynllun Ieithoedd
Swyddogol drafft**

Ymatebion i'r Ymgynghoriad

Mai 2017

Cynulliad Cenedlaethol Cymru

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Tudalen y pecyn 1

Cynulliad Cenedlaethol Cymru yw'r corff sy'n cael ei ethol yn ddemocrataidd i gynrychioli buddiannau Cymru a'i phobl, i ddeddfu ar gyfer Cymru, i gytuno ar drethi yng Nghymru, ac i ddwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif.

Gallwch weld copi electronig o'r dogfen hwn ar wefan y Cynulliad Cenedlaethol:

www.cynulliad.cymru/SeneddDGCh

Gellir cael rhagor o gopiau o'r ddogfen hon mewn ffurfiau hygyrch, yn cynnwys Braille, print bras, fersiwn sain a chopiau caled gan:

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Cynulliad Cenedlaethol Cymru

Bae Caerdydd

CF99 1NA

Ffôn: **0300 200 6565**

E-bost: **SeneddDGCh@cynulliad.cymru**

Twitter: **[@SeneddDGCh](https://twitter.com/SeneddDGCh)**

© Hawlfraint Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru 2017

Ceir atgynhyrchu testun y ddogfen hon am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng cyn belled ag y caiff ei atgynhyrchu'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol na difriol. Rhaid cydnabod mai Comisiwn Cynulliad Cenedlaethol Cymru sy'n berchen ar hawlfraint y deunydd a rhaid nodi teitl y ddogfen.

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a
Chyfathrebu

Cynulliad Cenedlaethol Cymru - Y Cynllun Ieithoedd Swyddogol drafft

Ymatebion i'r Ymgynghoriad

Mai 2017

Cynulliad Cenedlaethol Cymru

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Tudalen y pecyn 3

Y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu

Sefydlwyd y Pwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu ar 28 Mehefin 2016 i archwilio deddfwriaeth a dwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif drwy graffu ar ei gwariant, ei gweinyddiaeth a'i pholisi, yn cwmpasu'r meysydd a ganlyn (ond heb fod yn gyfyngedig iddynt): diwylliant; y celfyddydau; yr amgylchedd hanesyddol; y Gymraeg; cyfathrebu; darlledu a'r cyfryngau.

Aelodau cyfredol y Pwyllgor:

Bethan Jenkins AC (Cadeirydd)
Plaid Cymru
Gorllewin De Cymru

Hannah Blythyn AC
Llafur Cymru
Delyn

Dawn Bowden AC
Llafur Cymru
Merthyr Tydfil a Rhymini

Suzy Davies AC
Ceidwadwyr Cymreig
Gorllewin De Cymru

Neil Hamilton AC
UKIP Cymru
Canolbarth a Gorllewin Cymru

Dai Lloyd AC
Plaid Cymru
Gorllewin De Cymru

Jeremy Miles AC
Llafur Cymru
Castell-nedd

Lee Waters AC
Llafur Cymru
Llanelli

Cynnws | Contents

Rhif Number	Sefylliad	Organisation
AWOLS01	Mentrau Iaith	Mentrau Iaith (Welsh Only)
AWOLS02	Cymdeithas yr Iaith	Cymdeithas yr Iaith (Welsh Only)
AWOLS03	Undebau'r Cynulliad Cenedlaethol Cymru	National Assembly for Wales' Unions
AWOLS04	Comisiynydd y Gymraeg	Welsh Language Commissioner (Welsh Only)
AWOLS05	Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru	Cymdeithas Cyfieithwyr Cymru (Welsh Only)

1. Cefndir

1.1. Cyflwynir y sylwadau isod mewn ymateb i gais gan Bwyllgor Diwylliant, y Gymraeg a Chyfathrebu'r Cynulliad i Mentrau Iaith Cymru gyflwyno sylwadau ysgrifenedig ar y Cynllun (drafft) Ieithoedd Swyddogol y Cynulliad Cenedlaethol.

1.2. Rydym yn canmol y Cynulliad am y datblygiadau cadarnhaol amlwg wnaethpwyd yn ystod y Pedwerydd Cynulliad. Mae'n rhaid cydnabod hefyd bod rhai cyrff eraill o flaen y Cynulliad o ran eu polisiau iaith ar hyn o bryd, ac felly mae angen parhau gyda'r datblygiadau cadarnhaol hyn er mwyn dal i fyny ac i'r cynulliad arwain yn y maes polisi iaith, yn sicr dangos y ffordd i eraill ddylai'r cynulliad wneud os am fod yn "ganolbwynt cenedlaethol bywyd democrataidd yng Nghymru".

2. Sylwadau cyffredinol

2.1 Recriwtio

Rydym yn falch o weld fod y cynulliad am fabwysiadu'r polisi recriwtio sy'n gofyn am ryw lefel sylfaenol o ddealltwriaeth o'r Gymraeg ar gyfer pob swydd a hysbysebir. Ond credwn fod angen mynd cam ymhellach a mabwysiadu'r un polisi, o ran ystyried lefelau rhuglder yn y Gymraeg wrth ddyrchafu staff.

2.2 Uchelgais:

Os mae'r uchelgais yw bod yn "wirioneddol ddwyieithog" ac i "aelodau cynulliad, y cyhoedd a'r staff ddewis gweithio neu gyfathrebu'n naturiol drwy ddefnyddio'r naill iaith swyddogol neu'r llall" yna mae angen i'r camau yn y drafft fynd ymhellach o blaid yr iaith Gymraeg: Megis drwy:

2.3 Targedau

Mae prinder targedau penodol o fewn y drafft, megis targedau o ran % penodol o staff yn gallu cyrraedd lefelau uwch rhuglder yn y Gymraeg, neu ganran penodol o staff yn mynychu cyrsiau fydd yn gwella eu sgiliau iaith, heb dargedau penodol anodd yw mesur llwyddiant

2.4 Hybu

Er mwyn cyflawni dyletswydd o dan y Ddeddf Cynulliad Cenedlaethol Cymru (Ieithoedd Swyddogol) 2012 i drin y ddwy iaith yn gyfartal, mae angen hybu'r iaith sy'n israddol ar hyn o bryd, sef y Gymraeg. Felly mae'r uchelgais "lle caiff y defnydd o'r ddwy iaith ei annog a'i hwyluso yn frwd" angen newid, oherwydd nid oes angen

annog a hwyluso'r iaith Saesneg, dim ond yr iaith Gymraeg, gan fod y Saesneg yn amlwg yn brif iaith bresennol y Cynulliad ar hyn i bryd. Dim ond pan mae'r ddwy iaith yn gyfartal o ran defnydd y mae "annog a hwyluso yn frwd" ei angen i'r ddwy iaith.

Adran 3: Sylwadau Penodol ar y Cynllun drafft

3.1 Paratoi ar Gyfer y Cyfarfod Llawn

Nid oes angen eithriad yma (1.2) mae eithrio ar unrhyw beth yn gosod y Gymraeg dan anfantais, felly ni welwn fod angen eithriad wrth osod rheol fod pob Bil sy'n cael ei ystyried gan y Cynulliad yn cael ei gyflwyno yn y Gymraeg a'r Saesneg.

Argymhellwn fod angen newid pwyntiau 1.5, 1.6, 2.5 a 2.6- mae angen i'r cynulliad wirio o flaen llaw fod y dogfennau sy'n cyrraedd yn uniaith Saesneg ddim wedi dod gan sefydliad sydd i fod i gyflwyno'r fath beth yn ddwyieithog o dan y Safonau. Ac os ydynt wedi dod gan y fath sefydliad mae angen i'r cynulliad wrthod eu derbyn hyd nes eu bod yn y ddwy iaith, dim ond drwy gefnogi'r Safonau yn y fath ffyrdd y mae'r Safonau yn mynd i gael effaith er gwell, a gan fod y Cynulliad yn "ganolbwynt cenedlaethol bywyd democrataidd yng Nghymru" mae rôl gan y cynulliad i sicrhau fod hyn yn digwydd.

3.2 Cymryd Rhan ym Musnes y Cynulliad

Cyfieithu- (3.2 a 3.3) Credwn fel Mentrau Iaith y dylai cyfieithu ar y pryd, o'r Saesneg i'r Gymraeg, fod ar gael. Rhan hanfodol o gyfathrebu yw gwrando, felly os cyflawni'r uchelgais mae angen i bawb allu gwrando yn yr iaith yr hoffent wrando, sydd wedyn yn gwneud hi'n haws iddynt ymateb yn eu hiaith o ddewis. Dylai siaradwyr Cymraeg sy'n ymweld â'r cynulliad hefyd fedru gwrando ar drafodaethau yn y Gymraeg, fel arall nid yw'r ddwy iaith yn cael eu trin yr un fath.

3.3 Cofnodi'r Cyfarfod Llawn a Chofnodi Cyfarfodydd Pwyllgor

Os yw'r Cynulliad eisiau i "defnydd o'r ddwy iaith (gael) ei annog a'i hwyluso yn frwd" yna mae'n rhaid i'r cofnodion gael eu cyhoeddi yn y ddwy iaith yr un pryd (4.1, 4.2 a 5.1, 5.2), mae cyhoeddi'r Gymraeg ar ôl y Saesneg yn tansilio'n syth unrhyw uchelgais i drin y ddwy iaith yr un fath. Byddai cyfieithu ar y pryd o'r Gymraeg i'r Saesneg yn gallu cefnogi'r nod posib o gyhoeddi cofnodion yn gydamserol.

3.4 Gymorth i Gomisiwn y Cynulliad

Cyfieithu o'r Saesneg i'r Gymraeg fyddai'r Mentrau iaith yn hoff o gael ei weld yn cael ei ychwanegu yma (6.2)

3.5 Grwpiau Trawsbleidiol

Eto codi'r y mater o gyfieithu ar y pryd (7.1), awgrymir ail feddwl am y geiriau “ar gais” ac ystyried bod cyfieithu ar y pryd o'r naill iaith i'r llall ar gael ymhob cyfarfod o'r grwpiau trawsbleidiol.

Awgrymir y cynllun drafft ar hyn o bryd, drwy gynnwys y geiriau “ar gais” (am gyfieithu o'r Gymraeg i'r Saesneg) yn yr adran hon, fod y Gymraeg yn iaith weledol yn unig, hynny yw i'w defnyddio pan mae i'w gweld yn y trafodion swyddogol, yn hytrach na wedi ei gwreiddio ym musnes dydd i ddydd y cynulliad, fel mewn cyfarfodydd o'r Grwpiau Trawsbleidiol. Awgrymir y geiriau “ar gais” fod angen trefniant o flaen llaw i gyfieithu mewn grŵp trawsbleidiol, sydd wedyn yn gwneud i'r person sydd eisiau siarad Cymraeg orfod meddwl os yw hyn ar gael i eraill a'i pheidio, ac os nad yw ar gael mae ganddynt ddewis o gyfrannu yn Saesneg, neu orfod dal gwaith y grŵp yn nôl drwy ofyn i gyfieithu fod yn bosib, neu ar y gwaethaf gohirio cyfarfod. Ni ddylai unrhyw siaradwr Cymraeg byth gael ei roi yn y sefyllfa yma.

Ond yn fwy na dim nid yw “ar gais” yn mynd i ysbrydoli dysgwyr sydd ella am roi ymgais ar gyfrannu'n Gymraeg, anodd iawn fyddai gwneud hynny heb wybod os yw'r cyfieithu yn sicr yn mynd i fod ar gael, ymhob cyfarfod, bob tro.

3.6 Hysbysebion a gohebiaeth etholaethol Aelodau'r Cynulliad

Mae'r gronfa cyfeirir ati i'w chrosawu yn sicr, ond dylid cynnwys geiriad megis “awgrymir” neu “anogir” i aelodau ddefnyddio'r gronfa, dydi bod y gronfa ar gael ddim yn ddigon yn ei hun, mae peidio ac “awgrymu” neu “annog” defnydd y gronfa yn ei hun yn tanseilio'r Gymraeg.

3.7 Cefnogi a Datblygu Sgiliau iaith

Credwn fod y datblygiadau yn ystod y cynulliad diwethaf, o dan y teitl Tîm Sgiliau iaith, i'w canmol, braf bydd gweld y datblygiadau hyn yn parhau ac ymestyn yn ystod y pumed Cynulliad.

Un peth i'w ystyried yw'r “llynynnau gwddf 'Iaith Gwaith' neu 'Dysgwr’” (9.3), er y gellir gweld fod y rhain yn gweithio ar hyn o bryd, mae angen ystyried newid i'r system yn y tymor hir. Yn y pen draw, os ydym fel cenedl i gyrraedd nod y llywodraeth bresennol o beth bynnag Miliwn o siaradwyr Cymraeg, bydd rhaid i'r system yma newid, bydd angen parhau gyda'r llinyn gwddf “dysgwr”, ond hepgor yr un “iaith Gwaith” ac yn ei le i'r siaradwyr Cymraeg hynny sydd hefyd yn siarad Saesneg beidio â gwisgo llinyn gwddf o gwbl. Beth sydd angen ei ddatblygu wedyn yw i' rhai hynny sydd ddim gyda'r sgil yma wisgo llinyn gwddf yn esbonio nad ydynt yn gallu siarad yr iaith. Cael cyn lleied â phosib o bobl yn gwisgo llinyn gwddf ddylai'r nod fod yn y pen draw, a drwy gael y bobl hynny sy'n ddwyieithog i beidio gwisgo rhai rŵan

bydda hyn yn dangos na gallu'r ddwy iaith yw'r peth cyffredin i wneud. Efallai fod hi'n fuan i wneud hyn, ond yn sicr dyma gam fydd angen ei gymryd yn y blynyddoedd nesa; ac fel “ganolbwynt cenedlaethol bywyd democrataidd yng Nghymru”, braf byddai gweld y cynulliad yn arwain ar y cam hwn.

3.8 Deunydd cyfathrebu i Aelodau'r Cynulliad gan staff y Cynulliad

Angen ychwanegu “Yn gydamserol” i 10.1 er mwyn sicrhau cysondeb rhwng y ddwy iaith.

Safonau gwasanaeth ar gyfer cyfathrebu ac ymgysylltu â phobl Cymru

3.9 Gohebu â'r cyhoedd (e-bost neu gopi caled)

Mae angen i ohebiaeth safonol neu gylchlythyrau sydd yn mynd at bobl tu allan i Gymru (11.3) hefyd fod yn ddwyieithog, hyn am ddau reswm, sef bod cannoedd o filoedd o siaradwyr Cymraeg yn byw tu allan i Gymru, a hefyd fod angen i sefydliadau Cymraeg arddel yr iaith, nid ei thrin fel ei bod dan glo yn ein gwald ein hunain. Os yw'r ddwy iaith yw trin yn gyfartal mae rhaid i ohebiaeth sydd yn mynd tu allan i Gymru hefyd fod yn ddwyieithog.

3.10 Galwadau Ffôn

Llawer rhu hawdd yw'r frawddeg “neu os yw'n well gan y cwsmer, parhau yn Saesneg” (12.3), mae hon yn frawddeg sy'n tansilio cynlluniau iaith ac mae angen ei dileu o hwn a phob cynllun arall. Nid yw brawddeg fel hyn yn gwneud dim tuag at drin y ddwy iaith yr un fath. Mae pob cyfrannwr i'r ymatebiad hwn wedi nodi ein bod wedi derbyn y cynnig “o barhau yn Saesneg” rywbryd neu'i gilydd ar y ffon gyda gwahanol endidau, er mwyn sicrhau gwasanaeth, nid yw hyn yn deg ar siaradwyr Cymraeg, nid yw hyn yn trin y ddwy iaith yr un fath. Mae angen dileu'r frawddeg yma a sicrhau fod gwasanaeth Cymraeg ar gael.

Dylai pob neges ffôn (12.4 a 12.5) yn ddieithriad yn ddwyieithog.

3.11 Ein delwedd gyhoeddus:

Mae angen ychwanegu eithriad i 13.1. fel bod modd i'r Cynulliad ddefnyddio deunydd uniaith Gymraeg yn yr Eisteddfod Genedlaethol a digwyddiadau uniaith Gymraeg eraill.

Croesawn baragraff 13.2. Gobeithiwn weld y Cynulliad fel sefydliad yn mabwysiadu enw uniaith Gymraeg os bydd yn newid ei enw yn y dyfodol.

3.12 Gwasanaethau ymgysylltu â gwybodaeth gyhoeddus:

Cyfieithu, angen sicrhau fod isdeitlau o'r Saesneg i'r Gymraeg (14.11) yn digwydd a dylid hefyd cyfieithu'r trawsgrifiadau o'r Saesneg i'r Gymraeg.

Safonau gwasanaeth ar gyfer ein staff er mwyn hwyluso gweithio'n ddwyieithog

3.13 Cyfathrebu â staff:

Defnyddir y geiriau "ar gais" unwaith eto yma (21.4), yn gwneud i'r rhai hynny sydd eisiau siarad Cymraeg orfod meddwl a nodi o flaen llaw eu bod yn siarad Cymraeg, nid yw hyn yn trin y ddwy iaith yr un fath, ac yn ei gwneud hi'n anodd iawn i ddysgwyr roi ymgais ar ddefnyddio'r Gymraeg. Dylai cyfieithu ar y pryd fod ar gael o'r Gymraeg i'r Saesneg ymhob cyfarfod, pob tro, a dylid meddwl am gael y cyfieithu yma o'r Saesneg i'r Gymraeg hefyd.

Gwelir y geiriau "ar gais" eto fyth yn 21.6, eto mae angen newid hwn, drwy ddefnyddio'r geiriau yma mae'r pwyslais ar y rhai hynny sydd eisiau'r gwasanaeth yn y Gymraeg i ofyn, yn hytrach nag ei fod yn rhan annatod o'r sefydliad. Mae hyn yn enwedig yn wir wrth i staff drafod materion sy'n sensitif yn ymwneud â chyflogaeth, gellir rhagweld pobl yn ofn holi am y fath beth oherwydd teimlad y gallai fynd yn ei herbyn. Dylai'r cyfieithu hefyd fod o'r Saesneg i'r Gymraeg, oherwydd natur gymhleth rheolau cyflogaeth dylai'r siaradwr Cymraeg glywed y geiriau yn nôl yn yr iaith y mae hwy am siarad ynddi.

3.14 Gweithio'n ddwyieithog:

Fel soniwyd yn yr adran sylwadau cyffredinol dylid gosod targedau penodol os am wir gynyddu defnydd o'r Gymraeg. Yn yr adran hon gellir hyn fod yn debyg i:

- Cynyddu'r nifer (gosod % neu ffigwr penodol) o unigolion sy'n cyfathrebu drwy'r Gymraeg rhan fwyaf o'r amser
- Targed ar gyfer adrannau unigol yn gweithio drwy'r Gymraeg, dim ond drwy osod targedau y mae posib cyrraedd yr uchelgais fod staff yn cael "dewis gweithio" yn yr iaith yr hoffent. Yn yr un modd os am "annog a hwyluso yn frwd" rhaid gosod targedau sydd yn gallu cael eu mesur.

3.15 Strategaeth Sgiliau Dwyieithog:

Targedau sydd eto ar goll yn yr adran hon, angen gosod targed o % o staff fydd wedi cyflawni lefelau uwch o ruglder yn y Gymraeg, a hynny cyn terfyn amser penodol.

Beth am ddefnyddio cynllun sabothol i staff fynd i ddysgu'r Gymraeg am gyfnod fel sydd yn digwydd efo gwasanaeth sifil Gwlad y Basg – gan fanteisio ar ddatblygiadau newydd Y Ganolfan Dysgu Cymraeg Cenedlaethol, ella creu

partneriaeth arloesol gyda'r ganolfan fydd yn enghraifft o Arfer Dda i weddill y gwasanaethu cyhoeddus yng Nghymru?

3.16 Rhaglen gynefino ac ymwybyddiaeth:

Credwn y dylai pob aelod o staff newydd gael hyfforddiant Cymraeg os nad ydynt yn gallu siarad yr iaith (24.2) byddai hyn yn golygu nad oes neb yn dechrau gweithio heb fod yn gwisgo'r llinyn gwddf "laith gwaith" neu "dysgwr", dylid cael yr ymrwymiad i ddysgu gan bob aelod o staff newydd. Os oes angen y lefel cwrteisi i gael swydd, yna os bosib fod pob aelod newydd o staff yn ddysgwr?

4. Themâu ar gyfer cyfnod y cynllun hwn

4.1 Thema 1: Recriwtio

Fel soniwyd yn y sylwadau cyffredinol mae'r thema recriwtio i'w ganmol, ond angen mynd ymhellach a defnyddio rhuglder iaith fel llinyn mesur angenrheidiol wrth ddyrchafu staff hefyd.

Beth am fynd allan i ysgolion i hyrwyddo'r Cynllun yma a thrafod Creu Marchnad Lafur Cymraeg lleol, ella bydda modd gweithio ar gynllun efo Mentrau lleol? Rydym angen hysbysu disgyblion a'u teuluoedd o'r newidiadau sydd wedi digwydd gyda'r Safonau, er mwyn rhoi tegwch iddynt wrth edrych tuag at eu dyfodol, fel arweinydd cenedlaethol mae gan y Cynulliad rôl i chwarae yn hyn.

4.2 Thema 3: Cynllunio leithyddol:

Croesawn y ffaith fod cydnabyddiaeth ffurfiol yn mynd i gael i roi i staff sydd yn ymwneud a'r Tîm Sgiliau Iaith, mae'n hanfodol fod pobl yn gweld y Gymraeg fel sgil sylfaenol sydd yn hwb i'w gyrfa, ac mae hwn yn gam yn y cyfeiriad cywir.

4.2 Thema 5: Datblygu Ethos Dwyieithog y Sefydliad.

Pam mae dim ond yn 2016 cafwyd wythnos o weithgareddau yn cyd-fynd gyda'r "Diwrnod shwmae/ sumae", pam ddim gwneud hyn bob blwyddyn? Hefyd beth am ddefnyddio dyddiau eraill, megis Dydd Miwsig Cymru, i hyrwyddo'r iaith?

5. Trefn ar gyfer Monitro ac Adrodd Nôl

5.1 Mae Mentrau Iaith Cymru yn diolch am y cyfle i ymateb i'r cynllun, beth am fynd gam ymhellach a chael yr endidau sydd wedi ymateb i gymryd rhan mewn monitro achlysurol o'r cynllun?

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

1. Cefndir

1.1. Cyflwynir y sylwadau isod mewn ymateb i gais am dystiolaeth gan y Gymdeithas ar Gynllun Ieithoedd Swyddogol Drafft y Cynulliad Cenedlaethol.

1.2. Mae gan y Cynulliad gyfrifoldeb arbennig ac unigryw i fod yn arweinydd i bob corff arall yn y wlad o ran polisi iaith. Er bod llawer o gynnydd wedi bod hyd yma, mae'n rhaid cydnabod hefyd bod rhai cyrff eraill ymhell o flaen y Cynulliad o ran eu polisiau iaith ar hyn o bryd

1.3. Amcangyfrifwn fod tua hanner cant y cant o Aelodau Cynulliad yn meddu ar sgiliau Cymraeg yn y Cynulliad hwn. Nodir yn y Cynllun bod tri chwarter staff y Comisiwn yn meddu ar ryw lefel o sgiliau iaith. Fodd bynnag, mae defnydd y Gymraeg ym musnes y sefydliad a'r weinyddiaeth mewn nifer o adrannau yn parhau i fod yn isel o gymharu â chyrff eraill. Mae'n rhaid cydio felly yn y cyfle mae'r Cynllun diweddaraf hwn yn ei gynnig o ran tyfu defnydd y Gymraeg yn y Cynulliad dros gyfnod y Pumed tymor.

2. Sylwadau cyffredinol

2.1. Croesawn y ffaith bod rhagor o bwyslais ar gynllunio'r gweithlu yn y Cynllun hwn, yn enwedig y cyfeiriad at fabwysiadu polisi recriwtio Heddlu'r Gogledd. Fodd bynnag, credwn fod lle i wella'n sylweddol o hyd. Mae'r Strategaeth Sgiliau bresennol yn wan iawn, ac yn gwbl annigonol. Mae angen i'r Cynulliad fabwysiadu'r un polisi o ran ystyried y Gymraeg wrth ddyrchafu staff ag sydd gan Heddlu'r Gogledd yn ogystal â'r polisi recriwtio.

2.2. Yn y rhagymadrodd i'r Cynllun ar dudalen 7 lle amlinellir y cyd-destun deddfwriaethol, nodir er nad yw'r Cynulliad yn destun cyfundrefn Safonau'r Gymraeg, mai dyhead y Cynulliad yw bod yn fwy uchelgeisiol o ran polisi iaith na gofynion y Safonau, gan beidio mynd "islaw" y Safonau. O'r herwydd, credwn y dylai fod ymrwymiad i ddarparu cyfieithu ar y pryd o'r Saesneg i'r Gymraeg mewn rhai manau yn y Cynllun hwn, fel y mae disgwyl i awdurdodau lleol a Llywodraeth Cymru ei wneud o dan y Safonau erbyn hyn.

2.3. Credwn y dylai fod targedau meintiol penodol mewn nifer o fannau yn y ddogfen. Dylid mabwysiadu'r targedau canlynol:

- (i) sicrhau bod dros 50% o staff yn cyrraedd lefel 4 neu 5 yn y Gymraeg erbyn diwedd tymor y Cynulliad hwn;

(ii) sicrhau bod 50 o staff y flwyddyn yn mynychu cyrsiau trochi Cymraeg am gyfnodau llawn amser mewn bloc o tua mis – byddai hynny'n gwneud cyrraedd targedau o ran sgiliau staff yn rhwydd iawn; a

(iii) targed i gynyddu nifer yr adrannau sy'n gweinyddu'n fewnol drwy'r Gymraeg

2.4. Ieithoedd swyddogol: credwn fod yr uchelgais gychwynnol – "*Ile caiff y defnydd o'r ddwy iaith ei annog a'i hwyluso yn frwd*" – yn amlygu diffyg ym meddylfryd y sefydliad o safbwynt egwyddorion sylfaenol. Nid oes angen annog na hwyluso defnydd o'r Saesneg, y Saesneg yw iaith ddiofyn y Cynulliad ar hyn o bryd. Er mwyn newid hynny, mae angen hybu'r Gymraeg. Nid oes anghysondeb rhwng hynny â Deddf Cynulliad Cenedlaethol Cymru (Ieithoedd Swyddogol) 2012. Mae'n amlwg nad yw'r ddwy iaith yn gyfartal ar hyn o bryd, ac er mwyn cyflawni eich dyletswydd o dan y Ddeddf i drin y ddwy iaith yn gyfartal, mae angen hybu'r iaith sy'n cael ei hisraddio ar hyn o bryd, sef y Gymraeg. Mae'n hanfodol newid y meddylfryd hwn felly.

3. Sylwadau Penodol ar y Cynllun drafft

Adran 1

3.1. Nodir yn y Cynllun bod "*adran un, uchod, yn nodi ein huchelgais a'n hymrwymiad*". Hyd y gwelwn, nid yw'r adran hon mewn gwirionedd yn cynnwys ymrwymadau. Datgenir yn y cyflwyniad i'r ddogfen y "*Caiff ein dwy iaith swyddogol eu cydnabod fel ieithoedd gweinyddu mewnol*". Dylai fod cydnabyddiaeth yma o'r angen i gynyddu nifer yr adrannau sy'n gweinyddu drwy'r Gymraeg, gan osod nod tymor canolig i'r corff weinyddu'n Gymraeg drwyddo draw.

3.2. Argymhellwn y dylid newid y frawddeg sy'n cyfeirio at wella sgiliau staff fel ei bod yn glir y bydd strwythur yn ei lle sy'n rhoi sgiliau Cymraeg i bob aelod o staff dros amser. Felly, yn lle anelu at fod:

"yn gyflogwr sy'n cefnogi pob aelod o staff sydd am ddatblygu neu wella eu sgiliau yn y ddwy iaith swyddogol neu yn y naill iaith neu'r llall i safon sy'n briodol i'w swydd, neu ymhellach os dymunant"

argymhellwn y dylid anelu at fod:

"yn gyflogwr sydd gyda'r strwythur hyfforddiant iaith gorau yng Nghymru er mwyn sicrhau bod pob aelod o staff yn meddu ar sgiliau ardderchog yn ein dwy iaith swyddogol"

Adran 2

3.3. Iaith deddfwriaeth: credwn bod angen cael gwared ar yr eithriadau yn Rheol Sefydlog 26.5 – ni welwn fod angen eithriad i'r rheol y dylai biliau sy'n cael eu hystyried gan y Cynulliad fod ar gael yn Gymraeg ac yn Saesneg.

3.4. Derbyn gohebiaeth gan drydydd parti: credwn y dylid newid adrannau 1.5, 1.6, 2.5 a 2.6 sy'n ymwneud â derbyn gohebiaeth a phapurau gan drydydd parti. Dylai'r Cynulliad wrthod derbyn papurau uniaith Saesneg gan gyrff sydd dan ddyletswydd i'w darparu yn Gymraeg o ganlyniad i Safonau'r Gymraeg neu'u cynlluniau iaith. Dylid nodi yn y Cynllun y bydd y Cynulliad yn gwneud cwyn i Gomisiynydd y Gymraeg (neu'r corff unigol os ydynt yn gweithredu dan gyfundrefn Deddf Iaith 1993) bob tro y derbynnir tystiolaeth bod corff yn gweithredu'n groes i'w ddyletswyddau statudol i ddarparu dogfennaeth yn Gymraeg. Mae hyn yn arbennig o wir yng nghyd-destun Llywodraeth Cymru. Fel corff sy'n datgan mai un o'i bwrpasau yw 'dwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif' credwn fod brawddeg olaf cymal 1.6 (a 2.6) amlygu enghraifft o esgeuluso eich dyletswydd fel sefydliad.

3.5. Credwn y dylai fod hawl gan sefydliadau ac unigolion i gyflwyno dogfennau i'r Cynulliad yn Gymraeg yn unig, ac i wneud hynny gan ddisgwyl y bydd pawb sy'n dymuno eu darllen yn gallu gwneud hynny. Dylid ychwanegu cymal felly sy'n nodi'r hawl hwn ac yn nodi y bydd y Cynulliad yn sicrhau bod dogfennau a gyflwynir yn Gymraeg yn cael eu cyfieithu i'r Saesneg os na fydd pawb y bwriadwyd y dogfennau ar eu cyfer yn gallu darllen Cymraeg.

3.6. Cyfieithu ar y pryd: cred Cymdeithas yr Iaith y dylai fod gwasanaeth cyfieithu ar y pryd o'r Saesneg i'r Gymraeg fod ar gael yn nhrefodion swyddogol y Cynulliad, yn ogystal â chyfieithu o'r Gymraeg i'r Saesneg. Dyna'r unig ffordd o sicrhau bod pawb yn cael dewis clywed y trafodion yn eu dewis iaith, a byddai'n llawer haws i'r rhai sy'n siarad Cymraeg gyfrannu at drafodion yn Gymraeg petaent yn gallu clywed y drafodaeth gyfan yn yr iaith honno. Byddai hefyd yn hwyluso'r llwyth gwaith cofnodi chyfieithu – fel sy'n digwydd yn achos y cyfieithiad o'r Gymraeg i'r Saesneg ar hyn o bryd ac yn fodd o sicrhau nad yw darpariaeth Gymraeg y Cynulliad yn mynd islaw gwaelodlin cyfundrefn Safonau'r Gymraeg yng ngweddill y sector cyhoeddus.

3.7. Y Cofnod: dylid newid paragraffau 4.1 i 4.3 er mwyn sicrhau bod y Gymraeg yn cael ei thrin yn gyfartal â'r Saesneg. Dylai fersiwn Gymraeg o'r Cofnod fod ar gael ar yr un pryd â'r Saesneg, gan gynnwys y fersiynau drafft. Os yw hynny'n golygu oedi cyn ei gyhoeddi o gwbl, dyna y dylid ei wneud, yn hytrach na'r sefyllfa bresennol sy'n rhoi blaenoriaeth i gyhoeddi drafft Saesneg. Drwy gynyddu capasiti mewnol ac ad-drefnu, ni fyddai dim i rwystro cyhoeddi fersiwn dreigl yn y ddwy iaith ar yr un pryd os oes dymuniad i wneud hynny.

3.8. Yn yr un modd dylid newid paragraffau 5.1 a 5.2. Credwn y dylai fod cofnodion y pwyllgorau ar gael yn gwbl ddwyieithog, fel cofnodion y Cyfarfod Llawn.

3.9. Grwpiau trawsbleidiol: dylid ail-ystyried paragraff 7.1. Dylid darparu cyfieithu ar y pryd ym mhob cyfarfod grŵp trawsbleidiol (oni nodir neu ddisgwylir yn rhesymol bod pawb sy'n mynychu yn medru'r Gymraeg) er mwyn gwireddu hawliau pobl i

ddefnyddio'r Gymraeg, a meithrin yr arfer ymhlith Aelodau Cynulliad i ddefnyddio'r Gymraeg i drafod busnes y Cynulliad. Fel arall, dylid manylu ar ac esbonio ystyr 'ar gais'. Fan leiaf, dylai fod dyletswydd ar y rhai sy'n trefnu'r cyfarfodydd hyn i holi pobl ynghylch pa iaith neu ieithoedd y maent yn dymuno eu defnyddio yn y cyfarfodydd. A dylai fod dyletswydd i drefnu cyfieithu ar y pryd ar gyfer cyfarfodydd pan nad yw pawb sy'n mynychu yn medru'r Gymraeg.

3.10. Hysbysebion a gohebiaeth etholaethol Aelodau'r Cynulliad: croesawn adran 8 fel modd o sicrhau bod modd i bob Aelod Cynulliad gyfathrebu yn Gymraeg gyda'u hetholwyr. Fodd bynnag, dylid ychwanegu cymal sy'n ymrwymo i annog Aelodau Cynulliad i ohebu a hysbysebu yn Gymraeg. Ymhellach, ym mharagraff 8.5 dylid defnyddio'r gair 'Anogir' yn lle 'Gall' ar ddechrau'r frawddeg.

3.11. Cefnogi a datblygu sgiliau iaith: nid oes rheswm pam na ddylai Cysgliad fod ar bob cyfrifiadur felly dylid dileu ail frawddeg paragraff 9.4 a mewnosod yn lle:

"Darperir Cysgliad, y feddalwedd gramadeg a gwirio sillafu Cymraeg, i bob Aelod Cynulliad a'u staff cymorth o'r cychwyn cyntaf."

3.12. Deunydd cyfathrebu i Aelodau'r Cynulliad gan staff y Cynulliad: dylid ychwanegu ymrwymiad i baragraff 10.1 y bydd pob tudalen ar y rhyngrwyd yn Gymraeg ac yn gweithio yn llawn yn Gymraeg, a hynny ar yr un pryd â'r Saesneg

3.13. Galwadau ffôn: ar ddiwedd paragraff 10.4, dylid dileu'r geiriau "*neu, os yw'n well gan y sawl sy'n galw, parhau yn Saesneg.*"

3.14. Dylid ychwanegu ymrwymiad i ateb pob galwad ffôn gyda chyfarfod Cymraeg.

3.15. Ar ddiwedd paragraff 12.3, dylid dileu'r geiriau "*neu, os yw'n well gan y cwsmer, parhau yn Saesneg.*"

3.16. Dylid ychwanegu brawddeg yn yr adran hon sy'n ymrwymo i sicrhau bod pob neges awtomatig ar y ffôn yn Gymraeg, yn unol ag ymrwymadau Safonau'r Gymraeg ar gyrff eraill. Ar hyn o bryd, dyw paragraff 12.4 ddim ond yn cyfeirio at ffonau ar eich switsfwrdd a'ch derbynfeydd.

3.17. Ein delwedd gyhoeddus: dylid ychwanegu eithriad i baragraff 13.1. fel bod modd i'r Cynulliad ddefnyddio deunydd uniaith Gymraeg yn yr Eisteddfod Genedlaethol a digwyddiadau uniaith Gymraeg eraill. Croesawn baragraff 13.2. Gobeithiwn weld y Cynulliad fel sefydliad yn mabwysiadu enw uniaith Gymraeg os bydd yn newid ei enw yn y dyfodol.

3.18. Gwasanaethau ymgysylltu â gwybodaeth gyhoeddus: dylid ychwanegu ymrwymiad i is-deitlau Cymraeg a chyfieithiadau o'r Saesneg i'r Gymraeg ym mharagraff 14.11.

3.19. Ymwelwyr ag ystâd y Cynulliad Cenedlaethol: dylid ychwanegu ymrwymiad y bydd pob aelod o staff yn cyfarch pob ymwelydd a chwsmer yn Gymraeg.

3.20. Credwn ei bod yn bwysig cefnogi'r hawl i gyrff weithredu'n uniaith Gymraeg, ym mharagraff 17.1 felly, dylid newid "gwahoddiadau dwyieithog" i "gwahoddiadau Cymraeg neu ddwyieithog".

3.21. Cyfathrebu â staff: dylid ail-ystyried paragraff 21.4. Dylid darparu cyfieithu ar y pryd ym mhob cyfarfod (oni nodir neu y disgwylir yn rhesymol bod pawb sy'n mynychu yn medru'r Gymraeg) er mwyn gwireddu hawliau pobl i ddefnyddio'r Gymraeg, a meithrin yr arfer ymhlith staff a rheolwyr o ddefnyddio'r Gymraeg yn eu gwaith.

3.22. Dylid manylu ar ac esbonio ystyr 'ar gais'. Fan leiaf, dylai fod dyletswydd ar y rhai sy'n trefnu'r cyfarfodydd hyn i holi pobl ynghylch pa iaith neu ieithoedd y maent yn dymuno eu defnyddio yn y cyfarfodydd. Dylai fod dyletswydd hefyd i drefnu cyfieithu ar y pryd ar gyfer cyfarfodydd pan nad yw pawb sy'n mynychu yn medru'r Gymraeg.

3.23. Dylid dileu paragraff 21.6 a mewnosod yn lle:

"Mae gan staff yr hawl i drafod materion yn ymwneud â'u chyflogaeth yn Gymraeg, gan ddefnyddio offer lle bo angen. Mae hynny'n cynnwys ymrwymiad i gynnal cyfarfodydd adolygiadau perfformiad, cwynion a phrosesau disgyblu yn Gymraeg".

3.24. Gweithio'n ddwyieithog: yn yr adran hon, dylid gosod targed i gynyddu nifer yr adrannau sy'n gweinyddu'n fewnol drwy'r Gymraeg, gan osod amserlen ar gyfer adrannau unigol.

3.25. Dylid dileu ail frawddeg paragraff 22.5 a mewnosod yn lle:

"Darperir Cysgliad, y feddalwedd gramadeg a gwirio sillafu Cymraeg, i bob Aelod Cynulliad a'u staff cymorth o'r cychwyn cyntaf."

3.26. Strategaeth Sgiliau Dwyieithog: yn yr adran hon, dylid gosod targed i sicrhau bod dros 50% o staff yn cyrraedd lefel 4 neu 5 yn y Gymraeg erbyn diwedd tymor y Cynulliad hwn.

3.27. Rhaglen gynefino ac ymwybyddiaeth: mae'n hollbwysig bod pob aelod o staff nad ydynt yn gallu gweithio drwy'r Gymraeg yn cael hyfforddiant Cymraeg yn ddiofyn. Credwn felly y dylid dileu paragraff 24.2. a mewnosod yn lle:

"Bydd pob aelod newydd o staff, nad ydynt yn rhugl yn Gymraeg ar lafar ac yn ysgrifenedig, yn derbyn cynllun a fydd yn esboniad o'r hyfforddiant a ddarperir iddynt er mwyn datblygu neu wella eu sgiliau iaith fel rhan o'r broses gynefino."

Adran 3

3.28. Thema 1: Recriwtio: yn gyffredinol, croesawn yr ymrwymadau yn yr adran hon. Credwn ei fod yn ddatblygiad a allai gael effaith gadarnhaol iawn ar y sefydliad.

3.29. Er mwyn sicrhau bod y polisi yn cael yr effaith fwyaf cadarnhaol bosibl a threiddio drwy'r sefydliad i gyd, mae'n rhaid i ddatblygu sgiliau Cymraeg fod yn rhan o'r polisi dyrchafu staff yn ogystal â'u recriwtio a'u cynefino fel y gwneir gan Heddlu Gogledd Cymru.

3.30. Yn y frawddeg olaf yn y paragraff cyntaf, dylid newid "*byddai llawer ohonynt ar y lefel isaf*" i "*byddai rhai ohonynt ar y lefel isaf*".

3.31. Er mwyn sicrhau bod pob aelod newydd o staff yn cael datblygiad iaith digonol, dylid mewnosod y canlynol yn lle'r trydydd pwynt bwled:

"darparu hyfforddiant pwrpasol ar gyfer pob aelod newydd o staff nad yw'n rhugl yn Gymraeg"

3.32. Thema 2: Sgiliau iaith: yn yr adran hon, dylid gosod targed i sicrhau bod o leiaf 50 o staff y flwyddyn yn mynychu cyrsiau trochi Cymraeg am gyfnodau llawn amser mewn bloc o tua mis. Byddai cyrraedd y targed hwnnw yn gallu gweddnwidd defnydd y Gymraeg o fewn y sefydliad yn ogystal â chyfrannu at dargedau cenedlaethol o ran cynyddu defnydd yr iaith.

3.33. Dylid cydnabod dyletswydd gymdeithasol ehangach y Cynulliad i addysgu'r Gymraeg i'w staff. Gyda hynny mewn golwg, dylid ychwanegu ymrwymiad i gynorthwyo staff i fod yn rhugl yn Gymraeg, nid yn unig at ddibenion eu swyddi, ond yn ogystal er mwyn eu galluogi i fyw eu bywydau yn Gymraeg fel dinasyddion Cymru. Dylid ychwanegu nod i sicrhau, dros amser, bod holl staff y Cynulliad yn rhugl eu Cymraeg er lles ein cymdeithas yn gyffredinol, nid yn unig eu lles yn y gweithle.

3.34. Yn y pwynt bwled olaf, nid yw'n gywir cyfeirio at "secondiadau a chynlluniau trochi" fel modelau newydd ac arloesol. Dylid yn ogystal cydweithio â'r endid newydd Cymraeg i Oedolion ar y mater hwn. Yn lle'r pwynt hwnnw felly, dylid mewnosod:

"cydweithio â Chymraeg i Oedolion er mwyn sefydlu cynlluniau newydd i helpu dysgwyr i ddatblygu eu sgiliau iaith, er enghraifft secondiadau a chynlluniau trochi ieithyddol, dros gyfnod y cynllun hwn."

3.35. Thema 3: Cynllunio ieithyddol: croesawn yn fawr yr ymrwymiad i "roi mwy o gydnabyddiaeth ffurfiol sy'n gysylltiedig â gyrfa i aelodau o staff sy'n manteisio ar gyfleoedd hyfforddi gyda'r Tîm Sgiliau Iaith." ac y bydd yn cael ei gydnabod yn y system reoli perfformiad.

3.36. Thema 5: Datblygu ethos dwyieithog y sefydliad: ar dudalen 38, y trydydd pwynt bwled, dylid newid "ymchwilio i ffyrdd o ddarparu rhyngwynebau cyfrwng Cymraeg" i "ddarparu rhyngwynebau cyfrwng Cymraeg".

Adran 4

3.37. Trefniadau ar gyfer monitro ac adrodd yn ôl: er mwyn sicrhau craffu digonol a gwelliant parhaus, credwn y dylai fod pwyllgor allanol i fonitro'r cynllun a'i weithredu.

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

01. Cefndir

01.01. Mae Ochr yr Undebau Llafur (TUS) Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn cynnwys y tri undeb llafur a gydnabyddir yn ffurfiol gan Gomisiwn y Cynulliad fel cyflogwr staff y Comisiwn. Y rhain yw PCS, FDA a Prospect. Caiff y mwyafrif helaeth o staff Comisiwn y Cynulliad eu cynrychioli gan y tri undeb.

01.02. Mae'r safbwyntiau yn y dystiolaeth wedi cael eu tynnu ynghyd o'r gwahanol lefelau o waith ymgynghori ar y cynllun hwn y mae'r tri undeb wedi llwyddo i'w gwblhau yn yr amser a oedd ar gael.

02. Sylwadau cyffredinol

02.01. Mae Ochr yr Undebau Llafur yn gyffredinol falch o gael ymateb i'r ymgynghoriad ar ddrafft cynnar o'r Cynllun Ieithoedd Swyddogol newydd ar gyfer y Pumed Cynulliad ac o gael ymateb nawr i'r Pwyllgor.

02.02. Rydym yn dathlu'r ffordd gydweithredol y mae Rheolwyr Comisiwn y Cynulliad yn gweithio mewn partneriaeth gydag Ochr yr Undebau Llafur fel undebau i ddatblygu'r ystod eang o bolisiau ac arferion gwaith sy'n effeithio ar staff Comisiwn y Cynulliad.

02.03. Yn nes ymlaen yn y ddogfen hon, rydym yn gwneud sylwadau ar rai o'r meysydd penodol lle hoffem weld gwelliant pellach. Rydym yn ymwybodol bod rhan o'n trylwyredd wrth graffu ar y ddogfen hon, yn anochel, yn sgil y ffaith bod llawer o'n haelodau yn gweithio mewn rolau craffu ac wedi arfer â chraffu'n llawn ar unrhyw ddogfen ysgrifenedig sy'n cael ei rhoi o'u blaen. Nid ydym am ddibrisio'r budd a welwn yn y cynnydd a gafwyd drwy roi statws cyfartal i'n hieithoedd swyddogol drwy gydol y Pedwerydd Cynulliad ac yn y gwelliannau at y dyfodol sydd i'w gweld yn y cynllun drafft newydd hwn.

02.04. Yn gyffredinol, rydym yn teimlo bod hwn yn bolisi call sy'n taro cydbwysedd da rhwng hyrwyddo'r Gymraeg yn ein gwaith bob dydd a bod yn deg hefyd i'r rhai hynny nad ydynt yn siarad Cymraeg yn y gweithle (ac nad ydynt yn dymuno gwneud hynny). Mae'n sicrhau bod gwasanaethau Cymraeg yn cael eu darparu i'r Aelodau (lle dymunir) a'r cyhoedd.

02.05. Fodd bynnag, hoffem weld y ddwy iaith swyddogol yn cael eu trin yn fwy cyfartal. Mae nifer o feysydd a nodir isod lle caiff y Gymraeg, ei defnydd a

datblygu sgiliau staff yn yr iaith hon eu crybwyll yn benodol, ond lle na chaiff gwaith tebyg i wella gwasanaethau neu sgiliau yn Saesneg ei nodi. Os yw'r ddwy iaith swyddogol am gael eu trin yn gyfartal, hoffem weld termau cyfartal yn cael eu defnyddio drwy gydol y ddogfen.

03. Sylwadau ar eiriad penodol yn y cynllun

03.01. Rydym yn awyddus bod y staff yn cael y cyfle i wella eu holl sgiliau yn y gweithle. Yn y cyd-destun hwn, rydym yn awyddus i sicrhau y cynigir cyfleoedd i wella sgiliau yn y **ddwy** iaith swyddogol

Tud. 6 - 'yn gyflogwr sy'n cefnogi pob aelod o staff sydd am ddatblygu neu wella eu sgiliau yn y ddwy iaith swyddogol neu yn y naill iaith neu'r llall i safon sy'n briodol i'w swydd, neu ymhellach os dymunant'

03.02. Rydym o blaid hyrwyddo gwasanaethau dwyieithog i staff newydd a phresennol fel ei gilydd. Rydym yn cwestiynu'r mentrau codi ymwybyddiaeth "parhaus" ac yn meddwl a fyddai ailadroddus neu reolaidd yn iaith gliriach.

Tud. 10 - 'codi ymwybyddiaeth o'r Cynllun a'i ofynion ymysg staff yn barhaol drwy ddarparu hyfforddiant cychwynnol i bob aelod o'r staff fel rhan o'u rhaglen gynefino, a mentrau codi ymwybyddiaeth parhaus drwy gydol y flwyddyn seneddol'

Tud. 37 - 'darparu cyfleoedd parhaus i ategu neu ddatblygu dealltwriaeth o'r Cynllun...'

03.03. Mater o gydraddoldeb iaith: rydym yn gobeithio y bydd cyfleoedd o'r fath i staff wella eu sgiliau iaith ar gael i wella yn y Gymraeg a'r Saesneg ac ar bob lefel briodol, ac yn gofyn am ymrwymiad i'r perwyl hwnnw.

*Tud. 26 - 'mynediad i gymorth hyblyg wedi'i deilwra i aelodau o staff sy'n dymuno datblygu neu **wella eu sgiliau iaith...**'*

03.04. Mae iaith "hawliau" yma yn mynd yn groes i iaith "dewis" yng ngweddill y ddogfen. Os oes gan y ddau ochr "haw" i weithio yn yr iaith o'u dewis, ond bod y dewis yn wahanol, sut y caiff y gwrthdaro rhwng yr "hawliau" hyn ei ddatrys.

Tud 26 - 'parchu hawliau Aelodau, cydweithwyr a'r cyhoedd i ddefnyddio'r naill iaith neu'r llall neu'r ddwy iaith swyddogol'

03.05. I lawer o wasanaethau â disgyblaethau arbenigol, gallai darparu "unrhyw wybodaeth newydd" yn ddwyieithog arwain at gynnydd mawr mewn cyfieithu diangen o ddogfennau hynod dechnegol ac arbenigol gyda nifer fechan iawn o

ddarllenwyr o bosibl, mewn rhai achosion dim ond yr awdur ac o bosibl un arall mewn argyfwng. Rydym yn awgrymu bod iaith y pwynt hwn braidd yn gryf a bod angen ystyried o ddifrif y goblygiadau o ran adnoddau cyn ei roi ar waith.

Tud 27 – Mae unrhyw wybodaeth newydd y mae staff yn ei datblygu am eu gwasanaethau (e.e. gwybodaeth ar y fewnrwyd ac ar ffurf copi caled) yn ddwyieithog

03.06. Caiff newidiadau i opsiynau recriwtio eu croesawu. Mae'r maen prawf presennol "Cymraeg yn ddymunol" yn annymunol ac yn amwys. Ond rydym eisiau mwy o sicrwydd.

03.07. Er bod y cysyniad yn cael ei groesawu, mae pryderon hefyd wedi cael eu mynegi ynghylch y broses o roi'r newidiadau recriwtio hyn ar waith. Mewn trafodaethau cynharach ynghylch y cynllun hwn, dywedodd Ochr yr Undebau Llafur yn glir mai un o'r gofynion ynghylch gwneud y newid hwn oedd y byddai angen darparu deunyddiau ategol i reolwyr sy'n cyflogi a'r rhai sy'n gwneud cais am swyddi er mwyn egluro'r lefelau newydd cyn dechrau eu defnyddio'n llawn.

03.08. Nid ydym yn siŵr a allai dryswch godi lle mai dim ond "cwrteisi ieithyddol sylfaenol" sy'n ofynnol ac a ydym yn gofyn i ymgeiswyr gael y sgiliau cyn iddynt gael eu penodi neu'n dweud y gallant ennill y sgiliau hynny fel rhan o'r broses gynefino (tudalen 32). Mae angen inni fod yn glir a yw hyn yn rhan o asesiad y broses recriwtio. Rydym yn tybio y bydd yn gymwys i swyddi mewnol ac allanol. Rydym yn pryderu y gall unrhyw ddiffyg eglurder o'r hyn a ddisgwylir ar adeg yr asesiad achosi i geisiadau beidio â chael eu gwneud a phrofi rhinweddau, efallai drwy grŵp ffocws o amrywiaeth eang o ddarpar ymgeiswyr a bod unrhyw ddysgu yn llywio sut y caiff y polisi hwn ei weithredu (gweler y pwynt isod ynghylch yr Asesiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb).

03.09. Os ydym am weithio gyda lefelau safonol o sgiliau mewn iaith, yna mae angen bod profion safonol ar gyfer y sgiliau hynny ar gael i'r rhai sy'n recriwtio er mwyn sicrhau proses deg a thryloyw. Gan ein bod yn gweithio gyda'n dwy iaith swyddogol ar y sail eu bod yn gyfartal, yna mae'n dilyn y dylai staff hefyd fod yn barod i gael asesiad o'u sgiliau yn y naill iaith/yn y ddwy iaith yn gyfartal adeg eu recriwtio.

*Tud 28 – 'Caiff ymgeiswyr **eu hasesu yn briodol** yn ystod y broses recriwtio er mwyn sicrhau eu bod yn gyffyrddus â'r hyn sy'n ddisgwyliedig o ddeiliad y swydd.'*

03.10. Mae Ochr yr Undebau Llafur wedi nodi y gallai'r lefel newydd "cwrteisi ieithyddol sylfaenol" yn Gymraeg fel gofyniad ar gyfer pob swydd gael effaith bosibl ar gyfle cyfartal y Cynulliad wrth recriwtio. Hoffem weld canlyniad yr Aseiad o'r Effaith ar Gydraddoldeb o'r dull gweithredu newydd hwn. Unwaith eto, efallai y bydd y risgiau yn cael eu lliniaru drwy'r ffordd y caiff y cynllun newydd hwn ei gyflwyno, ond nid yw'r ddogfen hon nac unrhyw ganllawiau ategol yn rhoi manylion ynghylch sut y bydd y cynllun yn cael ei gyflwyno. Serch hynny, ymddengys fod rhai o'r newidiadau yn y polisi drafft eisoes wedi'u rhoi ar waith, o leiaf yn achos rhai ymarferion recriwtio prawf.

Tud. 33 – 'O dan y fframwaith, byddai angen rhyw lefel sylfaenol o ddealltwriaeth o'r Gymraeg ar gyfer pob swydd a hysbysebiri, er y byddai llawer ohonynt ar y lefel isaf lle mae angen 'cwrteisi ieithyddol sylfaenol' yn unig

03.11. A ydym yn gofyn i ymgeiswyr i feithrin sgiliau cyn eu penodi, ond hefyd yn dweud y gallant ddysgu'r sgiliau hynny fel rhan o'r broses gynefino? A yw hyn yn anghyson?

Tud. 32 –

- 'mabwysiadu dull lle mae angen o leiaf lefel sylfaenol o sgiliau Cymraeg ('cwrteisi ieithyddol sylfaenol') ar gyfer pob swydd a hysbysebiri a bod disgwyl i ymgeiswyr ddangos tystiolaeth o'r sgiliau hynny adeg eu penodi, neu ymrwymiad i ddysgu'r sgiliau hynny fel rhan o'r broses gynefino;*
- rhoi cyngor i'r holl ymgeiswyr ar **feithrin y sgiliau iaith priodol cyn eu penodi**, gan gynnwys adnoddau ar-lein...'*

03.12. Er ein bod yn annog staff i gyflawni'r lefel angenrheidiol ar ôl recriwtio neu drwy ddatblygiad proffesiynol parhaus, byddai gennym bryderon am unrhyw ddysgu sy'n ofynnol ar gyfer y gweithle y byddai disgwyl iddo gael ei wneud yn ddi-dâl neu cyn dechrau gweithio i'r Cynulliad yn ffurfiol.

03.13. Rydym yn croesawu'r ymrwymiad i gefnogi staff sydd eisieu dysgu, ond hoffem wybod mwy am hyn ar gyfer y rheini sy'n rheolwyr. Mae gan bob rheolwr aelod o staff sy'n dysgu, sy'n beth da, ond nid ydym yn gwybod am y ddarpariaeth gyffredinol a gynigir gan y Comisiwn.

03.14. Mae arfer dysgu da yn nodi y dylid cytuno ar amcanion dysgu rhwng y dysgwyr a'r tiwtor. Rydym yn gobeithio y bydd modd mabwysiadu'r dull hwn yn hytrach na dim ond rhoi targedau i ddysgwyr iaith.

Tud. 34 - ...bydd y tîm hefyd yn rhoi targed dysgu penodol bob blwyddyn i bob dysgwr sy'n cofrestru ar gyrsiau dan arweiniad tiwtor'

03.15. Pwynt bach am linyddau gwddf. Mae'r ddogfen yn nodi -

Tud. 36 - '...sicrhau bod staff dwyieithog yn gwisgo llinynnau gwddf 'laith Gwaith' neu 'Dysgwr'...'

03.16. Oni ddylai pob aelod o staff gael dewis ynghylch llinynnau gwddf yn hytrach na bod yn rhaid iddynt wisgo llinyn gwddf penodol sy'n eu gwahaniaethu? Rydym yn deall ac yn cefnogi'r cysyniad o ddarparu llinynnau gwddf ond nid felly o ran eu gwisgo.

03.17. Pwynt o ran drafftio: a yw "staff rheng flaen/front-facing staff" yn derm priodol? A ddylem ddweud "staff sy'n ymdrin â'r cyhoedd/public-facing" yn lle hynny?

*Tud. 24 - '...gall y cyhoedd ddisgwyl gallu sgwrsio â **staff rheng flaen** naill ai yn Gymraeg neu yn Saesneg...'*

*Tud. 36 - 'Dylai **aelodau o staff rheng flaen** sy'n siarad Cymraeg fod yn hawdd eu hadnabod'*

03.18. Mae pryder hefyd nad yw'r term hwn yn cael ei ddiffinio yn y ddogfen hon, nac yn unrhyw bolisi gweithredol arall y Cynulliad. Byddai'n dda cael eglurhad ynghylch sut y caiff y categorïau rôl hyn eu diffinio a lle y dylai fod disgwyl i'r ffin orwedd.

03.19. Unwaith eto, ar sail cydraddoldeb, hoffem weld gwelliannau a chyflawniadau pob aelod o staff yn y ddwy iaith swyddogol yn cael eu cydnabod. Hoffem hefyd weld cydnabyddiaeth i'r rhai sy'n mynd ati'n fwy i ddefnyddio'r sgiliau iaith sydd ganddynt eisoes ac sydd wedi cael eu mireinio trwy fagwraeth ar aelwyd Gymraeg neu drwy fynychu ysgol Gymraeg yn hytrach na dim ond y rhai sy'n cael eu cyfrif fel "dysgwyr Cymraeg" .

Tud. 37 – 'rhoi cyhoeddusrwydd i gyflawniadau ein dysgwyr Cymraeg drwy amrywiol gyfryngau a llwyfannau cyfryngau cymdeithasol'.

04. Casgliad

04.01. Mae llawer o ewyllys da ymhlith staff y Cynulliad tuag at y ddwy iaith swyddogol. Maent yn cydnabod bod angen i'r Cynulliad allu darparu ystod lawn o wasanaethau yn Gymraeg a Saesneg ac yn benodol i ddarparu gwasanaethau sy'n caniatáu i holl Aelodau'r Cynulliad ac eraill sy'n cymryd rhan yn nhrefodion y Cynulliad wneud hynny yn eu dewis iaith.

04.02. Mae ein defnydd o'r ieithoedd swyddogol wedi aeddfedu ers cyflwyno Deddf Cynulliad Cenedlaethol Cymru (Ieithoedd Swyddogol) 2012 a'r Cynllun Ieithoedd Swyddogol cyntaf, ac mae modd clywed sut y mae'r Cynulliad wedi dod yn lle mwy dwyieithog yn y pedair blynedd diwethaf. Rydym yn credu bod lle i wella gwasanaethau fwyfwy drwy hyfforddiant a thrwy wella'r ddarpariaeth ieithyddol ar gyfer y ddwy iaith swyddogol.

04.03. Fodd bynnag, nid oes modd osgoi'r ffaith bod nifer sylweddol o staff y Cynulliad yn parhau i ddweud eu bod yn ddi-Gymraeg neu fod ganddynt "gwrteisi ieithyddol sylfaenol" yn unig, ac ni fyddem am i gyfleoedd gyrfa gael eu rhwystro'n ddiangen o ganlyniad i beidio â gallu siarad Cymraeg i lefel ddigonol.

05. Bod yn agored a thystiolaeth lafar

05.01. Rydym yn fodlon i'r ymateb hwn gael ei gyhoeddi'n llawn. Fodd bynnag, rydym yn gyndyn i roi tystiolaeth lafar. Rwy'n siŵr y bydd y Pwyllgor yn deall, fel aelodau cyfredol o staff y Cynulliad, y gallai unigolion y byddai gofyn iddynt roi tystiolaeth gael eu rhoi mewn sefyllfa anodd pe credir eu bod yn feirniadol o'r Cynulliad neu Gomisiwn y Cynulliad.

Cefndir

1. Prif nod y Comisiynydd yw hybu a hwyluso defnyddio'r Gymraeg. Gwneir hyn trwy ddwyn sylw at y ffaith bod statws swyddogol i'r Gymraeg yng Nghymru a thrwy osod safonau ar sefydliadau. Bydd hyn, yn ei dro, yn arwain at sefydlu hawliau i siaradwyr Cymraeg.
2. Mae dwy egwyddor yn sail i waith y Comisiynydd:
 - Ni ddylid trin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg yng Nghymru;
 - Dylai personau yng Nghymru allu byw eu bywydau trwy gyfrwng y Gymraeg os ydynt yn dymuno gwneud hynny.
4. Comisiynydd y Gymraeg sy'n gyfrifol am gymeradwyo Cynlluniau Iaith Gymraeg a baratoir gan sefydliadau yn unol â gofynion Deddf yr Iaith Gymraeg 1993 ac am osod Safonau ar sefydliadau yn unol â darpariaethau Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011. Nid yw'n rhan o swyddogaethau statudol y Comisiynydd i gytuno neu gymeradwyo cynnwys Cynllun Ieithoedd Swyddogol Cynulliad Cenedlaethol Cymru. Croesawaf y cyfle i fynegi barn ar gynnwys y cynllun a cyfrannir y sylwadau isod yn unol â rôl y Comisiynydd dan Adran 4 Mesur y Gymraeg (Cymru) 2011 i roi cyngor a chyflwyno sylwadau i unrhyw berson.

Cyd-destun

5. Ystyriaif Gynllun Ieithoedd Swyddogol Cynulliad Cenedlaethol Cymru yn gynllun hollbwysig, nid yn unig wrth osod polisiau ar wasanaethau i'w darparu yn Gymraeg gan y Cynulliad ond hefyd wrth sicrhau twf mewn defnydd y Gymraeg o fewn prif gorff democrataidd Cymru. Credaf bod gweld a chlywed y Gymraeg yn cael ei defnyddio'n gyson ar lawr y Senedd ac yn nhrefnadaethau'r pwyllgorau yn hollbwysig i statws y Gymraeg a bod hynny'n annog ac yn awdurdodi eraill i ddefnyddio'r Gymraeg o fewn bywyd cyhoeddus yn Nghymru. O ystyried hynny, croesawaf fwriad y Comisiwn i gyflwyno cynllun newydd sy'n adeiladu ar y cynllun blaenorol a'r cyfle a gynigir gan yr ymgynghoriad hwn i bersonau yng Nghymru gyfrannu at ddatblygiad y cynllun.

Cynnwys y cynllun

6. Ym mis Rhagfyr ymatebais i ymgynghoriad gan Gomisiwn y Cynulliad ar ddrafft o Gynllun Ieithoedd Swyddogol newydd. Nodais groeso i'r cynllun sy'n adeiladu ar y

cynllun blaenorol drwy gynnwys nifer o ddarpariaethau newydd a chadarnhaol, er enghraifft mewn perthynas â defnydd y Cynulliad o dechnoleg gwybodaeth wrth gynyddu defnydd y Gymraeg. Cynigiais i'r Comisiwn rhai gwelliannau y gellid eu gwneud i'r cynllun drafft, er enghraifft er mwyn sicrhau cysondeb gyda defnydd y Gymraeg gan sefydliadau sy'n destun Safonau'r Gymraeg. Atodaf y sylwadau anfonwyd i'r Comisiwn bryd hynny.

7. Yn ogystal â'r sylwadau gynigiwyd i'r Comisiwn bryd hynny, hoffwn ddwyn sylw'r pwyllgor at un rhan penodol o'r cynllun drafft. Wrth drafod ymgynghoriadau a gynhelir gan bwyllgorau, noda gynllun 2013 y canlynol:

'Bydd pwyllgorau yn gofyn o'r cychwyn cyntaf am ddogfennau neu ymatebion ysgrifenedig i ymgynghoriadau gan sefydliadau allanol a thrydydd parti y bwriedir eu cyhoeddi a/neu eu defnyddio yn nhrefodion y Cynulliad Cenedlaethol yn ddwyieithog.... Pan nad yw'n bosibl sicrhau dogfennau gan sefydliadau allanol a thrydydd parti yn y ddwy iaith, rydym yn eu cyhoeddi yn yr iaith y'u cyflwynwyd, gan nodi y daeth y dogfennau i law yn yr iaith honno yn unig. Caiff dogfennau Cymraeg eu cyfieithu i'r Saesneg at ddefnydd yr Aelodau.'

Mae'r paragraffau uchod wedi eu cynnwys air am air yn y cynllun drafft newydd, heblaw am y frawddeg olaf sydd wedi ei hepgor o'r cynllun newydd. Hyderwn nad yw hynny'n golygu na fydd y Cynulliad bellach yn cyfieithu i'r Saesneg ymatebion a gyflwynir yn Gymraeg yn unig mewn ymateb i ymgynghoriadau'r pwyllgorau. Mae'n gwbl rhesymol i'r Cynulliad annog personau eraill i gyflwyno ymatebion dwyieithog i ymgynghoriadau'r pwyllgorau. Ar yr un pryd, rhaid derbyn y gall fod yn anodd i rai personau wneud hynny ac mae'n anochel y bydd rhai yn cyflwyno eu hymatebion mewn un iaith yn unig. Lle cyflwynir ymateb i ymgynghoriad yn Saesneg yn unig, bydd holl aelodau'r pwyllgorau yn medru darllen a deall yr ymateb hwnnw. Yr unig ffordd o sicrhau y gall holl aelodau pwyllgorau hefyd ystyried ymatebion a dderbynnir yn Gymraeg yn unig, a thrwy hynny sicrhau tegwch i'r rheini sy'n cyflwyno ymatebion yn Gymraeg yn unig, yw parhau i gyfieithu'r ymatebion hynny i'r Saesneg. Hyderaf felly nad yw hepgor y frawddeg uchod o'r cynllun drafft newydd yn golygu y bwriedir rhoi'r gorau i gyfieithu ymatebion Cymraeg i'r Saesneg.

8. Hoffwn nodi fy ngwerthfawrogiad bod fy swyddogion wedi cael cyfle'n ddiweddar i drafod ein sylwadau ar y cynllun drafft gyda swyddogion y Cynulliad. Deallaf bod swyddogion y Cynulliad wedi derbyn yr holl sylwadau a gynigiwyd gennym a'u bod yn bwriadu ymgorffori'r newidiadau a gynigiwyd gennym i ddrafft terfynol y cynllun.

Hyderaf bydd y sylwadau sydd uchod ac ynghlwm o ddefnydd i'r pwyllgor wrth iddo graffu ar y Cynllun Ieithoedd Swyddogol drafft. Os yw'n fwriad gan y pwyllgor i gyhoeddi ei sylwadau ar y cynllun byddwn yn ddiolchgar am dderbyn copi ohonynt.

Yn rhinwedd paragraff(au) vi o Reol Sefydlog 17.42

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon

1. Yn 2014 roedd hi'n fraint i Gymdeithas Cyfieithwyr Cymru fod yn rhan o lansiad y model Cymraeg byd-eang ar gyfer Microsoft Translator. Rydym yn falch iawn, felly, fod y Cynulliad Cenedlaethol yn bwriadu parhau i ddatblygu ei berthynas gyda Microsoft. Bydd hyn yn siŵr o arwain at ddatblygu a gwella ymhellach yr opsiwn Cymraeg o fewn Microsoft Translator. Mae hyn, wrth gwrs, yn hanfodol os yw'r feddalwedd i fod yn un gwerth ei defnyddio. Mae'r ffaith fod defnyddio'r feddalwedd hon wedi cynyddu effeithlonrwydd cyfieithwyr hyd at 20% i'w groesawu ac yn dangos ei fod yn erfyn pwysig ac effeithiol i gyfieithwyr wrth eu gwaith. I eraill sydd am ddefnyddio'r Gymraeg, bydd yn gymorth gwerthfawr iddyn nhw yn eu cyfathrebu, a nodwn eich bod yn cynnig cyngor a hyfforddiant er mwyn sicrhau fod y dechnoleg yn cael ei ddefnyddio'n briodol.

Rydym yn falch iawn y bydd papur ar y modd y mae'r Cynulliad Cenedlaethol yn defnyddio technoleg cyfieithu peirianyddol yn cael ei gyflwyno gan un o'ch cyfieithwyr yng Nghynhadledd yr Institute of Translation and Interpreting, un o gynadleddau pwysigaf y byd cyfieithu, yng Nghaerdydd ym mis Mai 2017, a hynny ar anogaeth y Gymdeithas hon.

2. Mae gan y Cynulliad Cenedlaethol dîm ardderchog o gyfieithwyr ar y pryd medrus a galluog, ac mae'r rhan fwyaf ohonyn nhw'n aelodau Cyfieithu ar y Pryd o Gymdeithas Cyfieithwyr Cymru. Mae gwasanaeth cyfieithu ar y pryd yn golygu y gall pob un gyfrannu at y trafodaethau yn ei ddewis iaith yn ddirwystr. Bydd y gwasanaeth hwn, felly, yn bwysig wrth weithredu'r Cynllun Ieithoedd Swyddogol newydd. Mae dyfyniad Heledd Roberts o swyddfa Rhun ap Iorwerth AC yn yr Adroddiad Cydymffurfio Blynyddol yn brawf diamheuol o hyn.
3. P'un ai Microsoft Translator neu gyfieithu ar y pryd, yr hyn sy'n bwysig yw bod yr Aelodau a'r staff yn defnyddio'r holl adnoddau a chyfleusterau sydd ar gael iddyn nhw er mwyn sicrhau y caiff y Gymraeg ei defnyddio'n naturiol yng ngwaith y sefydliad.

Yn rhinwedd paragraff(au) vi o Reol Sefydlog 17.42

Mae cyfyngiadau ar y ddogfen hon